

2. ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

ՇՐՋԱՆԱԶԵՎ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀՀ ՊԱՐԵՆԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆ

Մերի Գագիկի Մանուչարյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 05.04.2022թ., գրախոսման ուղարկվել է՝ 05.04.2022թ., տպագրման երաշխավորվել է՝ 18.04.2022թ.

Ներածություն

Յուրաքանչյուր երկրի ռազմավարական նշանակություն ունեցող կարևորագույն հիմնահարցերից մեկը բնակչության պարենային անվտանգությունն է: Հիմնահարցը կենսական է հատկապես այն երկրների համար, որոնց տարածքային, բնակլիմայական և տնտեսական պայմանները հնարավորություն չեն ընձեռում բնակչության պահանջարկի բավարարումն իրականացնել տեղական արտադրության պարենամթերքներով: Ամբողջ աշխարհում ահագնացած համավարակները, տարերային աղետները և կլիմայի փոփոխությունը պարենային անվտանգության համար նոր մարտահրավերն են ստեղծում: Այս իրողությունը բնութագրական է նաև Հայաստանի Հանրապետության համար:

Համաձայն 1996թ. Պարենի համաշխարհային գազաթափոցի ընդունած Պարենի համաշխարհային ապահովության և գործողությունների պլանի հոռմյան հռչակագրի՝ պարենային անվտանգությունը առկա է, երբ մարդիկ ունեն ֆիզիկական, սոցիալական և տնտեսական մատչելիություն՝ իրենց կարիքներին և նախասիրություններին համապատասխան ակտիվ և առողջ կյանք վարելու համար բավարար քանակությամբ անվտանգ և սննդարար պարենամթերք: Եվ հակառակը, պարենային անապահովությունն առկա է, երբ մարդկանց համար ազատ մատչելի չեն աճի, զարգացման, ինչպես նաև ակտիվ ու առողջ կյանք վարելու համար բավարար քանակությամբ անվտանգ և սննդարար պարենամթերքը¹:

Պարենային անվտանգությունը, կարելի է ասել, դարձել է դարի ամենակարևոր և լրջագույն մարտահրավերներից մեկը: Վիճակագիրները վկայում են, որ մեր թվարկության սկզբին երկրագնդի բնակչությունը կազմել է ընդամենը 300 մլն մարդ: Առաջին հազարամյակի ընթացքում այդ թիվն ավելացել է ընդամենը 30 միլիոնով, բայց երկրորդ հազարամյակի վերջին, ավելի ճշգրիտ՝ 1999թ. հոկտեմբերի 12-ին հասավ 6 միլիարդի, իսկ 2011 թ. հոկտեմբերի 31-ին անցավ 7 միլիարդի սահմանը²: Բավական է նայել համացանցում տեղադրված «Աշխարհի

¹ Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե, Պարենային ապահովություն և աղքատություն, 2021թ. հունվար-դեկտեմբեր, էջ 7

² Ավետիսյան Ս. Ս., Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության հրատապ խնդիրներ/ Ս. Ավետիսյան. –Եր.: Տնտեսագետ, («Ամբերդ» մատենաշար) 2014, էջ 5

բնակչության հաշվիչին» և անմիջապես հասկանալի կդառնա, թե ինչ արագությամբ է ավելանում երկրի բնակչությունը: 2022 թվականին Երկրի բնակչությունը կշարունակի աճել և տարեվերջին կկազմի 8,046,949,318 մարդ: Բնակչության բնական աճը կլինի դրական և կկազմի 98 415 064 մարդ¹: Այսպիսի սրընթաց աճին զուգընթաց՝ գնալով սրվում է բնակչությանը պարենով ապահովման հիմնախնդիրը: ՄԱԿ-ի Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության (ՊԳԿ) տվյալներով ներկայումս աշխարհում ավելի քան 820 մլն մարդ սովի է մատնված²: Ամեն տարի սովամահ է լինում 18–20 մլն մարդ: Սա նշանակում է, որ պարենային անբավարարությունը որոշ երկրների համար դարձել է ոչ միայն զարգացումն արգելակող, այլև սոցիալական և քաղաքական անկայունություն ծնող լուրջ սպառնալիք³:

ՄԱԿ-ի ՊԳԿ-ի տվյալներով՝ պարենային համաշխարհային տնտեսության անարդյունավետությունը 2011 թվականին կանգ էր առել տարեկան 1-ից 2 տրիլիոն դոլարի մակարդակում⁴: Այսպիսով, ամբողջ ագրոպարենային շղթան վերլուծելիս պակասում էր մարդու սպառման համար արտադրվող սննդամթերքի մինչև մեկ երրորդը: Այս հանգամանքը պայմանավորում է գյուղատնտեսության ոլորտում շրջանաձև տնտեսության մոդելի ներդրման անհրաժեշտությունը, ինչն էլ կանխորոշեց ուսումնասիրության **արդիականությունը**:

Հոդվածի **նպատակն** է ուսումնասիրել շրջանաձև տնտեսության համակարգի զարգացման ուղղությունը և հիմնավորել դրա կիրառման անհրաժեշտությունը ՀՀ պարենային անվտանգության բարձրացման գործում:

Նշված նպատակի իրականացման համար առաջադրվել են հետևյալ **խնդիրները**՝

- ուսումնասիրել պարենային անվտանգության հիմնահարցերը և պարենային անվտանգության ապահովման կարևորությունը,
- ուսումնասիրել պարենային անվտանգության հիմնախնդրի էվոլյուցիան, շրջանաձև տնտեսության և գծային տնտեսության խնդիրները և ներկայացնել շրջանաձև տնտեսության համակարգի ներդրման առավելությունները պարենային անվտանգության բարձրացման տեսանկյունից:

Գրականության վերլուծություն

«Պարենային անվտանգություն» հասկացությունը գիտական շրջանառության մեջ դրվեց 1970-ական թվականների կեսերին, երբ ի տարբերություն զարգացած երկրներում պարենի ակնհայտ գերարտադրության, այսպես կոչված՝

¹ <https://countrymeters.info/ru/World>

² Transforming the World Through Food and Agriculture, FAO and the 2030 Agenda for Sustainable Development, 36p.,p. 6, <http://www.fao.org/3/ca5299en/ca5299en.pdf>

³ Manucharyan M.G., Food security issues in the economic security system of the Republic of Armenia, BIO Web of Conferences, Volume 36 (2021), International Scientific and Practical Conference “Fundamental Scientific Research and Their Applied Aspects in Biotechnology and Agriculture” (FSRAABA 2021) Tyumen, Russian Federation, July 19-21, 2021, ISSN 2117-4458, DOI: <https://doi.org/10.1051/bioconf/20213608004>

⁴ FAO. 2011. Global food losses and food waste – Extent, causes and prevention. Rome

«Երրորդ աշխարհի» երկրներում զանգվածային բնույթ էին ստացել սովը և թերսնումը¹:

Պարենային անվտանգությունը իրավական, կազմակերպական, նյութատեխնիկական և այլ բնույթի միջոցառումների համալիր է, որն ուղղված է անհրաժեշտ որակի և բավարար քանակությամբ, առողջության համար անվտանգ, լիարժեք պարենով ապահովմանը, որը հասանելի է հասարակության յուրաքանչյուր անդամի, այդ թվում՝ բնակչության առավել խոցելի հատվածներին, և կարող է սպառվել նրանց կողմից ցանկացած պահի և ցանկացած իրավիճակում, այդ թվում՝ արտակարգ իրավիճակների և ռազմական դրության ժամանակ:

Երկրի պարենային անվտանգությունը հիմնականում ապահովվում է գյուղատնտեսության, սննդամթերքի արտադրության և սննդի ներմուծման համակարգերի զարգացման միջոցով²:

Պարենային անվտանգությունը համաշխարհային մակարդակում անցել է մի շարք փուլեր, որը ներկայացված է ստորև (աղ. 1):

Աղյուսակ 1

Պարենային անվտանգության հիմնախնդրի էվոլյուցիան³

1940-1950թթ.	Պարենի ավելցուկի վերաբաշխում՝ պարենային օգնություն հակաֆաշիստական կռաւիցիայի երկրներին
1960-ական թվականներ	Պարեն զարգացման համար՝ հումանիտար օգնություն «Երրորդ աշխարհի» երկրներին
1970-ական թվականներ	Պարենի մատչելիության երաշխիքներ՝ պարենային շուկայի կարգավորում
1980-ական թվականներ	«Պարենային անվտանգության» հասկացության ընդլայնում՝ ինքնաբավություն և կայունություն, «կանաչ հեղափոխություն»
1990-ական թվականներ	Պայքար սովի և թերսնման վերացման համար՝ միջազգային համագործակցություն, տեխնոլոգիական աջակցություն
2000 թվականներից մինչ օրս	Մննդամթերքի անվտանգության և որակի բարձրացում, կայուն զարգացում՝ էկոլոգիական գյուղատնտեսություն, անվտանգության և որակի մշտադիտարկում

ՀՀ Պարենային անվտանգության բարձրացման գործում կարևոր դերակատարում ունի շրջանաձև տնտեսության ներդրումը:

Աշխարհում տարեկան ստեղծվում է 2,01 միլիարդ տոննա քաղաքային կոշտ թափոն, որի առնվազն 33%-ը չի կառավարվում էկոլոգիապես անվտանգ

¹ Ավետիսյան Ս., Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության հրատապ խնդիրներ/. –Եր.: Տնտեսագետ, 2014, էջ 16, («Ամբերդ» մատենաշար):

² Manucharyan M.G., Food security issues in the economic security system of the Republic of Armenia, BIO Web of Conferences, Volume 36 (2021), International Scientific and Practical Conference “Fundamental Scientific Research and Their Applied Aspects in Biotechnology and Agriculture” (FSRAABA 2021) Tyumen, Russian Federation, July 19-21, 2021, ISSN 2117-4458, DOI: <https://doi.org/10.1051/bioconf/20213608004>

³ Ավետիսյան Ս., Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության հրատապ խնդիրներ/. –Եր.: Տնտեսագետ, 2014, էջ 17 («Ամբերդ» մատենաշար):

եղանակով: Գծային սպառումը հասնում է իր գագաթնակետին: Ի հակադրություն գծային տնտեսության, շրջանաձև տնտեսությունն ունի մի շարք առավելություններ, որոնք գործառնական նշանակություն ունեն ինչպես ռազմավարական, այնպես էլ միկրո և մակրոտնտեսական մակարդակներում: Սա տրիվիոն դոկար արժողությամբ հնարավորություն է՝ նորարարության, աշխատատեղերի ստեղծման և տնտեսական աճի հսկայական ներուժով¹:

Ըստ Կ.Գ. Կաստրոյի և այլոց, շրջանաձև տնտեսությունը ձգտում է տարանջատել տնտեսական աճը բնական ռեսուրսների շահագործումից՝ նվազագույնի հասցնելով մարդու գործունեության հետևանքով առաջացած բացասական ազդեցությունը շրջակա միջավայրի վրա: Ի վերջո, ընդհանուր նպատակն է «առավելագույնի հասցնել օգտագործվող ռեսուրսների արժեքը»՝ նվազեցնելով արտանետումները, էներգիայի սպառումը և թափոնների հեռացումը²:

Ըստ Պ.Ռոսայի և ուրիշների, երբ ընկերությունները հետևում են շրջանաձև տնտեսության սկզբունքներին, նրանք կարող են բարելավել տնտեսական, բնապահպանական և սոցիալական ասպեկտները: Օրինակ որոշ պոտենցիալ օգուտներ նվազեցնում են ծախսերն ու ռիսկերը, ավելացում են մրցակցային առավելությունները, նվազագույնի են հասցնում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունը, բարելավում են ռեսուրսների և աշխատատեղի արդյունավետությունը, զարգացնում են աշխատողների հմտություններն ու գիտելիքները և այլն³:

Մեթոդաբանություն

Հետազոտության մեջ դրված խնդիրների լուծումն իրականացվել է նկարագրական, համեմատության, ընդհանրացման, գրաֆիկական մեթոդների կիրառման եղանակներով:

Վերլուծություն

Աշխարհում գոյություն ունեցող իրավիճակը, Ռուսաստանի և Բելառուսի նկատմամբ պատժամիջոցները պատնեշներ են ստեղծում Կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու համար ոչ միայն Եվրասիական տնտեսական միությունում, այլև ամբողջ աշխարհում: Ստեղծված նոր ռիսկերը մեծ չափով կապված են գլոբալ պարենային անվտանգության ապահովման հետ, որը շղթայական ռեակցիայով ազդելու է տնտեսության գրեթե բոլոր ճյուղերի վրա: Հայաստանի համար էլ ավելի կարող է բարդանալ իրավիճակը՝ հաշվի առնելով աշխարհագրական դիրքը՝ դեպի ծով ելք չունենալը, աշխարհա-քաղաքական իրավի-

¹ Five Crucial Reasons for Implementing a Circular Economy for Sustainable Development, <https://earth5r.org/crucial-reasons-implementing-circular-economy/>

² Camila Gonçalves Castro, Adriana Hofmann Trevisan, Daniela C.A. Pigosso, Janaina Mascarenhas The rebound effect of circular economy: Definitions, mechanisms and a research agenda, Journal of Cleaner Production 345(2022) 131136

³ Rosa, P., Sassanelli, C., Terzi, S., 2019a. Circular business models versus circular benefits: an assessment in the waste from electrical and electronic equipments sector. J. Clean. Prod. 231, 940–952. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.310>

ճակը և այլն: Այս ամենով հանդերձ շարունակել տնտեսության զարգացումը գծային մոդելով անընդունելի է:

Առկա գրականության մեջ չկա շրջանաձև տնտեսության միասնական և համընդհանուր սահմանում, սակայն ընդհանուր կոնսենսուս կա շրջանաձև տնտեսության հիմնական հասկացությունների և նպատակների վերաբերյալ: Սահմանումները կառուցված են երկու հիմնական սկզբունքների վրա, մի դեպքում շեշտը դրվում է նյութական ռեսուրսների փակ շրջանառության ապահովման և դրանում նոր, անձեռնմխելի ռեսուրսների ներմուծման նվազեցման վրա, երկրորդ դեպքում սահմանումներ են, որոնք վերաբերում են ոչ միայն նյութական ռեսուրսների կառավարմանը, այլ նաև այլ ասպեկտներին, օրինակ՝ սպառման ձևերի փոփոխմանը¹:

Շրջանաձև տնտեսության խնդիրների ըմբռնումն ու արդիականության աստիճանը զգալիորեն տարբերվում են տարբեր երկրներում և կախված են յուրաքանչյուր երկրի բնական, մարդկային, ֆիզիկական (արհեստական) և ինստիտուցիոնալ կապիտալի առանձնահատկություններից, զարգացման մակարդակից և սոցիալ-տնտեսական առաջնահերթություններից ու հասարակության էկոլոգիական մշակույթից: Մի կողմից, շրջանաձև տնտեսությունը ուժեղ տնտեսություն ունեցող և բարձր զարգացած տեխնոլոգիաներ և արտադրական մշակույթ ունեցող պետությունների համար է, սակայն որոշակի ռիսկ կա, որ զարգացած երկրներն ու ընկերությունները կօգտագործեն շրջանաձև տնտեսության մոդելը՝ ներկայացնելով իրենց տեխնոլոգիական առավելությունները՝ որպես շուկա մուտք գործելու պատրվակ և իրենց մասնաբաժինը պահպանելու երաշխիքներ: Մյուս կողմից, ավելի ցածր եկամուտ ունեցող զարգացող երկրները կարելի է համարել ավելի շրջանաձև, քան զարգացածները, այն իմաստով, որ դեն նետված իրերի մեծ մասից շատ դետալներ են վերականգնվում վերամշակման և վերանորոգման համար: Հարցն այն է, թե ինչպես կարելի է այդ գործընթացները վերածել կայուն զարգացման հնարավորությունների: Զարգացող երկրներում շրջանաձև գործընթացների առկայությունը, որոնց մեծ մասը կապված է թափոնների տեսակավորման և վերաօգտագործման հետ, ապահովում է այսպես կոչված «աճի կետեր», որոնք թույլ կտան կառավարություններին, մասնավոր հատվածին և այլ շահագրգիռ կողմերին առաջ մղել նորարարական մոդելներ²:

Ներկայումս արտադրվող պարենի մեկ երրորդը անհետանում կամ թափոնների է վերածվում, ինչը ոչ միայն չի նպաստում պարենային անվտանգությանն ու սնուցմանը, այլև մեծացնում է ճնշումը բնական ռեսուրսների վրա: Վատնվող կամ թափոնների վերածվող պարենի արտադրության համար օգտագործվող էներգիան կազմում է աշխարհի էներգիայի ընդհանուր սպառման մոտավորապես 10 տոկոսը, իսկ ջերմոցային գազերի տարեկան արտանետում-

¹ ЭКОНОМИКА ЗАМКНУТОГО ЦИКЛА И ЗДОРОВЬЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ, Всемирная организация здравоохранения, Европейское региональное бюро, стр. 2, 128 стр.

² Батова Надежда, Сачек Петр, Точицкая Ирина, Циркулярная экономика в действии: формы организации и лучшие практики, BEROC Green Economy Policy Paper Series, PP no.5, 2018, <https://beroc.org/upload/medialibrary/321/32121ce6e23d0900df821bdc5923fdc.pdf>

ները՝ կապված պարենի կորստի և թափոնների հետ կազմում են 3,5 գլխատոն CO₂-ին համարժեք: Շրջանաձև տնտեսության հիման վրա պարենային համակարգերի վերակառուցումը կարող է օգնել լուծել սննդամթերքի թափոնների գլոբալ խնդիրը՝ կրճատելով սննդի մատակարարման շղթաները և դարձնելով դրանք ավելի արդյունավետ ռեսուրսների օգտագործման առումով¹:

Չնայած, որ Հայաստանը ջերմոցային գազերի մարդածին արտանետումների մեջ չնչին մասնաբաժին ունի, այն է՝ 0,02%, մեր երկիրն ակտիվ միացել է կլիմայի փոփոխության դեմ պայքարի համաշխարհային գործընթացներին:

Շրջանաձև տնտեսության մոդելներին անցումը գլոբալ բնույթ է կրում, և այս հայեցակարգի ներդրման առավելություններն ավելի ու ավելի ակնհայտ են դառնում: Էլեն ՄաքԱրթուր հիմնադրամի փորձագետների կարծիքով՝ մինչև 2025 թվականը շրջանաձև տնտեսությունը կարող է տարեկան ավելացնել համաշխարհային տնտեսության եկամուտը 1 տրիլիոն դոլարից ավելի: Բացի այդ, շրջանաձև տնտեսությանն անցումը հսկայական հնարավորություններ կստեղծի արտադրության արդիականացման և արդյունաբերական նորարարությունների ներդրման համար՝ ապահովելով արտադրողականության տարեկան 3% աճ և արդյունքում ՀՆԱ-ի 7% աճ²: Այս տպավորիչ թվերը կարող են լավագույն պատճառ հանդիսանալ շրջանաձև տնտեսության անցնելու համար, ինչպես քաղաքական գործիչների, այնպես էլ ձեռնարկատերերի համար:

Շրջանաձև տնտեսության անցումը բնութագրվում է առաջնային ռեսուրսների օգտագործման կրճատմամբ, նյութերի և արտադրանքի առավելագույն հնարավոր արժեքի պահպանմամբ և սպառման ձևերի փոփոխությամբ: Գործնականում նման անցման համար պահանջվում են՝ վերամշակում, ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործում, վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների կիրառում, արտադրանքի և դրանց բաղադրիչների վերամշակում, վերանորոգում և կրկնակի օգտագործում, արտադրանքի պիտանելիության ժամկետի երկարացում, ապրանքների ընկալումը որպես ծառայության տեսակ, ապրանքների միասնական օգտագործում, թափոնների կանխարգելում, մասնավորապես՝ արտադրանքի նախագծման փուլում թափոնների անխուսափելիության վերացումը, սպառման ձևերի փոփոխություն գործողությունները: Այս կարևոր պահանջի հետ մեկտեղ կա նաև այրման և թափոնների հեռացման աստիճանական դադարեցում: Այս միջոցառումների իրականացումը և անհրաժեշտ ներդրումների ներգրավումը կպահանջի փոփոխություններ վարքագծի բոլոր մակարդակներում՝ սպառողներից մինչև արտադրողներ և քաղաքականություն մշակողներ:

Եվրոպական և համաշխարհային մակարդակներում գործում են բազմաթիվ նախաձեռնություններ, որոնք ինչ-որ կերպ կապված են շրջանաձև տնտեսության հայեցակարգի հետ: Այսպիսով, շրջանաձև տնտեսության սկզբունքները

¹ https://www.fao.org/agroecology/knowledge/10-elements/circular-economy/ru/?ipp=5&page=55&tx_dynalist_pi1%5Bpar%5D=YToxOntzOjE6IkwiO3M6MToiMCI7fQ%3D%3D

² Ellen MacArthur et al. (2014) Towards the Circular Economy: Accelerating the scale-up across global supply chains. – Published by World Economic Forum, Geneva, Switzerland, 2014.

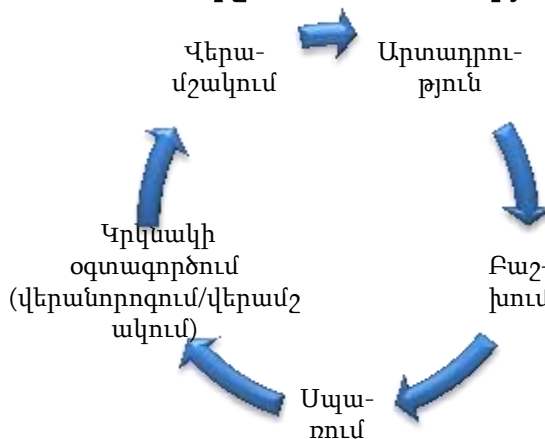
ներառվել են մի շարք Կայուն զարգացման նպատակների (ԿԶՆ) հասնելու մեխանիզմների մեջ, մասնավորապես ԿԶՆ-12՝ «նվազեցնել առաջացած թափոնների քանակը կանխարգելման, կրճատման, վերամշակման և վերաօգտագործման միջոցով» և «հասնել բնական ռեսուրսների կայուն զարգացման և արդյունավետ օգտագործման»: Շրջանաձև տնտեսության հայեցակարգը նույնպես սերտորեն կապված է կանաչ տնտեսության հետ և իսկապես դրա մաս է կազմում, հատկապես՝ կապված ցածր ածխածնային, ռեսուրսները ռացիոնալ օգտագործող տնտեսության վրա շեշտադրման հետ¹:

Շրջանաձև տնտեսությունը հաճախ ներկայացնում է ընդհանուր առմամբ, որպես անցում գծային մոդելից («վերցնել, պատրաստել, օգտագործել, նետել») դեպի ցիկլային (վերականգնում և վերարտադրություն) (գծ. 1):

Գծային տնտեսություն

Շրջանաձև տնտեսություն

Գծապատկեր 1. Գծային և շրջանաձև տնտեսությունների մոդելները²

Այս երկու ձևերի միջև ամենագլխավոր տարբերությունն այն է, որ շրջանաձև տնտեսությունն ունի փակ շրջան՝ ի տարբերություն գծայինի, որը չի ենթադրում առաջնային ապրանքների և թափոնների կրկնակի օգտագործում՝ հետագա վերամշակման համար: Գծային տնտեսության հիմնական նպատակը առավելագույն շահույթն է, բայց ոչ բնության և շրջակա միջավայրի պահպանումը: Շրջանաձև տնտեսության նպատակը էկոլոգիական հավասարակշռությունն է,

¹ ЭКОНОМИКА ЗАМКНУТОГО ЦИКЛА И ЗДОРОВЬЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ, Всемирная организация здравоохранения, Европейское региональное бюро, стр. 2

² ЭКОНОМИКА ЗАМКНУТОГО ЦИКЛА И ЗДОРОВЬЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ, Всемирная организация здравоохранения, Европейское региональное бюро, стр. 3

այսինքն՝ կիրառվում է շրջակա միջավայրի կայուն կառավարում՝ միաժամանակ հասնելով ապրանքների և ծառայությունների օգտագործման երկարաժամկետ և արդյունավետ ցիկլին:

Գիտական նորույթ

Բացահայտվել է շրջանաձև տնտեսության համակարգի ներդրման առավելությունները, և առաջարկվել է գոյություն ունեցող շրջանաձև տնտեսության մոդելի ներդրումը ՀՀ-ում, որի կիրառումը կարող է նպաստել պարենային անվտանգության բարձրացմանը:

Եզրակացություն

Շրջանաձև տնտեսությունը պարենային անվտանգության համատեքստում կայունության և զարգացման հեռանկար է, որը մարտահրավեր է նետում ներկայումս գոյություն ունեցող տնտեսության գծային մոդելին:

Շրջանաձև տնտեսությունն անկասկած ունի մի շարք առավելություններ և թերություններ: Վերջիններս ներառում են տնտեսավարողների ցածր եկամուտները կարճաժամկետ հեռանկարում: Եթե որպես օրինակ վերցնենք գյուղատնտեսությունը, ապա առավելությունները ներառում են գյուղատնտեսական ենթամթերքների առևտրի զարգացումը և ժամանակակից տեխնոլոգիաների օգտագործումը (ներառյալ կենսատեխնոլոգիան և բիովերամշակումը): Ե՛վ ֆերմերները, և՛ շրջակա միջավայրը շահում են շրջանաձև գյուղատնտեսության համակարգի ներդրումից, քանի որ գյուղատնտեսական արտադրության կայունությունը մեծանում է:

Հետազոտության շրջանակներում բացահայտվել է, որ աշխարհում ռեսուրսների սակավության ներկա պայմաններում, կլիմայի գլոբալ փոփոխությունը, շրջակա միջավայրի դեգրադացումը և բնակչության աճը և, համապատասխանաբար, սննդի պահանջարկը, շրջանաձև տնտեսությունը ռեսուրսների օգտագործման կայուն զարգացման և վերականգնվող բնական ռեսուրսների օգտագործման մոդելների ստեղծման համար հույս ներշնչող ռազմավարություն է: Շրջանաձև տնտեսությունը կարող է վերականգնել բնական համակարգերը և բարձրացնել մարդու կայունությունը, առողջությունը և բարեկեցությունը: Շրջանաձև տնտեսության ներդրումը կնպաստի նաև գլոբալ խնդիրների լուծմանը: Ուսումնասիրված է, որ շրջանաձև տնտեսության հայեցակարգը հիմնականում քաղաքականության հայեցակարգ է և սահմանվում է որպես տնտեսություն, որտեղ արտադրանքի, նյութերի և ռեսուրսների արժեքը պահպանվում է հնարավորինս երկար, իսկ թափոնների առաջացումը նվազագույնի է հասցվում և դիտվում է որպես նշանակալի ներդրում կայուն, ցածր ածխածնային, ռեսուրսարդյունավետ և մրցունակ տնտեսության մեջ: Շրջանաձև տնտեսությունն առաջարկում է անցում գծային համակարգերից շրջանաձև համակարգերի վրա, որոնք հիմնված են նոր բիզնես մոդելների վրա՝ օգտագործելով փակ արտադրական ցիկլեր և ռեսուրսների ավելի արդյունավետ օգտագործում:

Սահմանված է, որ գյուղատնտեսության շրջանաձև տնտեսության մեջ պարենամթերքի համակարգի բոլոր փուլերը՝ մշակությունից, բերքահավաքից,

փաթեթավորումից, վերամշակումից, տեղափոխումից, շուկայավարումից մինչև սննդամթերքի օգտագործում, նախատեսված են կայուն զարգացմանը նպաստելու համար: Ապացուցված է, որ գյուղատնտեսական կազմակերպությունները, որոնք իրենց արտադրության մեջ իրականացնում են շրջանաձև տնտեսություն, կկարողանան նվազեցնել ծախսերը և ավելացնել արտադրական ցիկլերի քանակը: Այնուամենայնիվ, նման արտադրության մոդելի ներդրման հաջողությունը կախված է բազմաթիվ գործոններից՝ գյուղատնտեսական նշանակության հողերի կառուցվածքից, բերքատվությունից և հնարավոր ծախսերից: Արդյունքում անհնար է մշակել շրջանաձև գյուղատնտեսության միասնական մոդել բոլոր գյուղատնտեսական սուբյեկտների համար: Շրջանաձև տնտեսության համար անհրաժեշտ է մշակել համապատասխան բիզնես մոդելներ՝ հաշվի առնելով բոլոր անհրաժեշտ պայմանները տարածաշրջանային մակարդակի հետ կապված, սակայն դա պահանջում է համապատասխան օրենքի մշակում և ձեռնարկությունների խթանում, որը պետք է հանձն առնի կառավարությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ավետիսյան Ս. Ս., Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության հրատապ խնդիրներ/ Ս. Ավետիսյան. –Եր.: Տնտեսագետ, («Ամբերդ» մատենաշար) 2014 – 96 էջ.
2. Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե, Պարենային ապահովություն և աղբատվություն, 2021թ. Հունվար-դեկտեմբեր, էջ 7
3. Батова Надежда, Сачек Петр, Точицкая Ирина, Циркулярная экономика в действии: формы организации и лучшие практики, BEROC Green Economy Policy Paper Series, PP no.5, 2018, <https://beroc.org/upload/medialibrary/321/32121ce6e23d0900df821bdc5923fdc.pdf>
4. ЭКОНОМИКА ЗАМКНУТОГО ЦИКЛА И ЗДОРОВЬЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ, Всемирная организация здравоохранения, Европейское региональное бюро, 128 стр.
5. Camila Gonçalves Castro, Adriana Hofmann Trevisan, Daniela C.A. Pigosso, Janaina Mascarenhas The rebound effect of circular economy: Definitions, mechanisms and a research agenda, Journal of Cleaner Production 345(2022) 131136
6. Ellen MacArthur et al. (2014) Towards the Circular Economy: Accelerating the scale-up across global supply chains. – Published by World Economic Forum, Geneva, Switzerland, 2014.
7. FAO. 2011. Global food losses and food waste – Extent, causes and prevention. Rome
8. Five Crucial Reasons for Implementing a Circular Economy for Sustainable Development, <https://earth5r.org/crucial-reasons-implementing-circular-economy/>
9. Manucharyan M.G., Food security issues in the economic security system of the Republic of Armenia, BIO Web of Conferences, Volume 36 (2021), International Scientific and Practical Conference “Fundamental Scientific Research and Their

- Applied Aspects in Biotechnology and Agriculture” (FSRAABA 2021) Tyumen, Russian Federation, July 19-21, 2021, ISSN 2117-4458, DOI: <https://doi.org/10.1051/bioconf/20213608004>
10. Rosa, P., Sassanelli, C., Terzi, S., 2019a. Circular business models versus circular benefits: an assessment in the waste from electrical and electronic equipments sector. J. Clean. Prod. 231, 940–952. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.310>
 11. Transforming the World Through Food and Agriculture, FAO and the 2030 Agenda for Sustainable Development, 36p. <http://www.fao.org/3/ca5299en/ca5299en.pdf>
 12. <https://countrymeters.info/ru/World>
 13. https://www.fao.org/agroecology/knowledge/10-elements/circular-economy/ru/?ipp=5&page=55&tx_dynalist_pi1%5Bpar%5D=YToxOntzOjE6IkwiO3M6MToiMCI7fQ%3D%3D
 14. <https://armstat.am/am/>

References

2. Avetisyan S. S., Hayastani Hanrapetowt'yan parenayin anvtangowt'yan hratap xndirner/ S. Avetisyan. –Er.: Tntesaget, («Amberd» matenashar) 2014 – 96 e'j.
3. Hayastani Hanrapetowt'yan vitwakagrakan komite, Parenayin apahovowt'yown & aghqatowt'yown, 2021t'. Hownvar-dektember, e'j 7
4. Batova Nadezhda, Sachek Petr, Tochickaja Irina, Cirkuljarnaja jekonomika v dejstvii: formy organizacii i luchshie praktiki, BEROC Green Economy Policy Paper Series, PP no.5, 2018, <https://beroc.org/upload/medialibrary/321/32121ce6e23d0900df821bdc5923fdc.pdf>
5. JeKONOMIKA ZAMKNUTOGO CIKLA I ZDOROV'JE: VOZMOZhNOSTI I RISKI, Vsemirnaja organizacija zdravoohranenija, Evropejskoe regional'noe bjuro, 128 str.
6. Camila Gonçalves Castro, Adriana Hofmann Trevisan, Daniela C.A. Pigosso, Janaina Mascarenhas The rebound effect of circular economy: Definitions, mechanisms and a research agenda, Journal of Cleaner Production 345(2022) 131136
7. Ellen MacArthur et al. (2014) Towards the Circular Economy: Accelerating the scale-up across global supply chains. – Published by World Economic Forum, Geneva, Switzerland, 2014.
8. FAO. 2011. Global food losses and food waste – Extent, causes and prevention. Rome
9. Five Crucial Reasons for Implementing a Circular Economy for Sustainable Development, <https://earth5r.org/crucial-reasons-implementing-circular-economy/>
10. Manucharyan M.G., Food security issues in the economic security system of the Republic of Armenia, BIO Web of Conferences, Volume 36 (2021), International Scientific and Practical Conference “Fundamental Scientific Research and Their Applied Aspects in Biotechnology and Agriculture” (FSRAABA 2021) Tyumen, Russian Federation, July 19-21, 2021, ISSN 2117-4458, DOI: <https://doi.org/10.1051/bioconf/20213608004>

11. Rosa, P., Sassanelli, C., Terzi, S., 2019a. Circular business models versus circular benefits: an assessment in the waste from electrical and electronic equipments sector. J. Clean. Prod. 231, 940–952. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.310>
12. Transforming the World Through Food and Agriculture, FAO and the 2030 Agenda for Sustainable Development, 36p. <http://www.fao.org/3/ca5299en/ca5299en.pdf>
13. <https://countrymeters.info/ru/World>
14. https://www.fao.org/agroecology/knowledge/10-elements/circular-economy/ru/?ipp=5&page=55&tx_dynalist_pi1%5Bpar%5D=YToxOntzOjE6IkwiO3M6MToiMCI7fQ%3D%3D
15. <https://armstat.am/am/>

ՇՐՋԱՆԱՁԵՎ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀՀ ՊԱՐԵՆԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆ

Մերի Գագիկի Մանուչարյան

Համառոտագիր: Բնակչության աճի, պարենային անվտանգության ապահովման կարևորության, կլիմայի փոփոխության և բնական ռեսուրսների սակավության պատճառով շրջանաձև տնտեսության զարգացման խնդիրն առավել էական է դառնում: Ամբողջ ագրոպարենային շղթան վերլուծելիս նկատվում է մարդու սպառման համար արտադրվող սննդամթերքի մինչև մեկ երրորդի պակասորդ: Այս հանգամանքը պայմանավորում է գյուղատնտեսության ոլորտում շրջանաձև տնտեսության մոդելի ներդրման անհրաժեշտությունը, ինչն էլ կանխորոշում է ուսումնասիրության **արդիականությունը**:

Հոդվածի **նպատակն** է ուսումնասիրել շրջանաձև տնտեսության համակարգի զարգացման ուղղությունը և հիմնավորել դրա կիրառման անհրաժեշտությունը ՀՀ պարենային անվտանգության բարձրացման գործում:

Նշված նպատակի իրականացման համար առաջադրվել են մի շարք **խնդիրներ**, այն է ուսումնասիրել պարենային անվտանգության հիմնահարցերը, ներկայացնել պարենային անվտանգության ապահովման կարևորությունը, ներկայացնել պարենային անվտանգության հիմնախնդրի էվոյուցիան, ուսումնասիրել շրջանաձև տնտեսության և գծային տնտեսության խնդիրները, ներկայացնել շրջանաձև տնտեսության հայեցակարգի ներդրման առավելությունները պարենային անվտանգության բարձրացման տեսանկյունից: Հետազոտության մեջ դրված խնդիրների լուծումն իրականացվել է նկարագրական, համեմատության, ընդհանրացման, գրաֆիկական **մեթոդների** կիրառման, ինչպես նաև օտարերկրյա և հայրենական հեղինակների գիտական գրականության տեսական վերլուծության հիման վրա:

Հոդվածի հիմնական **գիտական նորույթը** պայմանավորված է հետազոտության շրջանակներում առաջադրված խնդիրներով, մասնավորապես. բացահայտվել է շրջանաձև տնտեսության համակարգի ներդրման առավելությունները,

որի հիման վրա առաջարկվել է գոյություն ունեցող շրջանաձև տնտեսության մոդելի ներդրումը ՀՀ-ում, որի կիրառումը կարող է նպաստել պարենային անվտանգության բարձրացմանը:

Ստացված արդյունքներն ունեն տեսական և կիրառական նշանակություն այնպիսի գլոբալ խնդիրների լուծման գործում ինչպիսիք են ռեսուրսների սակավությունը, կլիմայի գլոբալ փոփոխությունը, շրջակա միջավայրի դեգրադացումը և այլն, որոնք կարող են օգտակար լինել ՀՀ տնտեսության զարգացման և պարենային անվտանգության բարձրացման համար:

Բանալի բառեր. պարենային անվտանգություն, ռեսուրս, կլիմայի գլոբալ փոփոխություն, շրջանաձև տնտեսություն, արտադրություն, շրջակա միջավայր, զարգացում, հիմնահարցեր

ЦИРКУЛЯРНАЯ ЭКОНОМИКА КАК НЕОБХОДИМОСТЬ ПОВЫШЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Мери Гагиковна Манучарян

Аннотация: В связи с ростом населения, необходимостью обеспечения продовольственной безопасности, изменением климата и нехваткой природных ресурсов проблема развития экономики замкнутого цикла становится все более актуальной. Анализ всей агропродовольственной цепи показывает нехватку до одной трети продуктов питания, производимых для потребления человеком. Это обстоятельство определяет необходимость внедрения модели экономики замкнутого цикла в сфере сельского хозяйства, что предопределяет **актуальность** исследования.

Цель статьи - изучить направление развития системы циркулярной экономики, обосновать необходимость ее применения в повышении продовольственной безопасности Республики Армения.

Для достижения этой цели поставлен ряд **задач**, а именно: изучить вопросы продовольственной безопасности, представить важность продовольственной безопасности, представить эволюцию проблемы продовольственной безопасности, изучить проблемы циркулярной экономики и линейной экономики, представить преимущества внедрения концепции циркулярной экономики с точки зрения повышения продовольственной безопасности. Решение поставленных в исследовании задач осуществлялось на основе описательного, сопоставления, обобщения, применения графических **методов**, а также теоретического анализа научной литературы зарубежных и отечественных авторов.

Основная **научная новизна** статьи обусловлена поставленными в рамках исследования задачами, в частности: выявлены преимущества внедрения системы циркулярной экономики, на основании чего предложено внедрение существующей модели циркулярной экономики в Республике Армения, применение которой может способствовать повышению продовольственной безопасности.

Полученные результаты имеют теоретическое и практическое значение в решении глобальных проблем, таких как нехватка ресурсов, глобальное изменение климата, деградация окружающей среды и т.д., что может быть полезно для развития экономики Армении и повышения продовольственной безопасности.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, ресурс, глобальное изменение климата, циркулярная экономика, производство, окружающая среда, развитие, проблемы

CIRCULAR ECOCNOMY AS A NEED TO INCREASE FOOD SECURITY OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Meri Gagiki Manucharyan

Abstract: Due to population growth, the need for food security, climate change, and the scarcity of natural resources, the problem of circular economy development is becoming more important. Analyzing the entire agri-food chain reveals a shortage of up to one-third of the food produced for human consumption. This circumstance determines the need to introduce a circular economy model in the field of agriculture, which predetermines the **urgency** of the study.

The **purpose** of the article is to study the direction of development of the circular economy system, to substantiate the necessity of its application in increasing the food security of the Republic of Armenia.

To achieve this goal, a number of **tasks** have been set, namely to study food security issues, to present the importance of food security, to present the evolution of the food security issue, to study the problems of circular economy, line economy, to present the advantages of introducing the concept of circular economy in terms of increasing food security. The solution of the problems set in the research was carried out on the basis of descriptive, comparison, generalization, application of graphic **methods**, as well as theoretical analysis of the scientific literature of foreign and domestic authors.

The main **scientific novelty** of the article is conditioned by the problems set within the framework of the research, in particular: the advantages of the introduction of the circular economy system were revealed, on the basis of which the introduction of the existing circular economy model in the Republic of Armenia was proposed, the application of which can contribute to the increase of food security.

The results are of theoretical and practical importance in solving global problems such as resource scarcity, global climate change, environmental degradation, etc., which can be useful for the development of the Armenian economy and increase food security.

Keywords -food security, resource, global climate change, circular economy, production, environment, development, issues